

Pohjakosketus

Risto Eräsaari: *VTT, professori, yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto*
risto.erasaari@helsinki.fi

Janus vol. 14 (3) 2006, 326-327

 Janus

Sosiaalipolitiikan näkymät ovat meiltä piilossa. Voimme päästä käsiksi vain menneen opetuksiin, nykyisyyden arvoitukseen ja tulevan odotuksiin. Valitsen – ja perustelen – keskimäisen tien. Voimme pyrkiä saamaan selville mitä sosiaalipolitiikan tutkimus läsnäolevassa näkee, mihin auktoriteetteihin tai minkälaisiin yleiskatsauksiin sen tarkasteluissa turvaudutaan sekä miten se itse näkyy. Alalla käytyjä keskusteluja seuraamalla on ehkä myös mahdollista löytää tiettyjä sokeita pisteitä, kartoittamattomia alueita tai kuolleita kulmia. Näistä löydöksistä ei kuitenkaan ole edes kunnan spekuloinniksi (havitteluksi!) elleivät ne pääse olemassa olevan keskustelun yhteyteen. Aivan yksinkertaista ei kuvauksen antaminen siitä, keitä me olemme, mitä me tiedämme ja missä me menemme, siis näytä olevan. Huomiota herättävä tai sisällöllisesti vakuuttava itseanalyysi ei ehkä ylipäänsä ole ”polkaistavissa” esiin, vaan sellainen ”syntyy” jos on syntyäkseen ikään kuin kuilun reunalla tai ymmärryksen rajalla. Tieteenalarajojen ulkopuolelle vilkuilukin on hyvä pitää mielessä, sillä se, mikä jää piiloon sosiaalipolitiikan tutkijoilta, voi kollegalle olla *piece of cake*. Sateenvarjoalaluonteesta johtuen erilaisuutta siedetään hyvin, kiistoja käydään harvoin, ja asiat esitetään ”kahdella musteella” (Eino Kuusi: yhtäältä tiedemiehenä ja toisaalta yhteiskunnallisina vaikuttajina). Tästä näyttää aiheuttavan kahdenlaista epämääräisyyttä. Käsitteillä ei enää pystytä tarttumaan – tai ne eivät viittaa – mihinkään. Kahden eri tiedonmaailman (eksakti tiede, eksplisiittinen tieto, kollektiivinen tietämys vs. tutkimus, implisiittinen tieto, diskursiiviset kentät) olemassa-

olo jää tiedostamatta ja niiden mahdollisuudet käyttämättä.

Toisaalta mikään tieteenala tuskin pystyy (muualla kuin juhla kirjoissa) pääsemään ymmärryksensä rajalle ja kuvaamaan itseään itsensä sisällä. Aina nimittäin on olemassa sekä sitä itseä että sen kohdemaailmaa koskevia oletuksia ja valintoja, jotka vaikuttavat ratkaisevasti siihen mitä ja miten asiat näemme tai ymmärrämme. Myös muut toimijat, politiikka, julkisuus ja isot hallinnan kuviot vaikuttavat sosiaalipoliittiseen todellisuuden sosiaalipoliittisessa todellisuudessa. Mikä lopulta on se yhteiskunnallisuus, joka tässä kaikessa vaikuttaa? Loppujen lopuksi ehkä kukaan ei tiedä, ei voi tietää, eikä kenenkään ehkä tarvitsekaan tietää, minkälaista informaatiota tarvitaan yhteiskuntaoloista, jotta kuvaus niistä olisi hyväksyttävää. Yhteiskuntapolitiikka ei siis ole mikään sosiaalipolitiikan ylennetty muoto, joka antaa yleispätevän yhteiskuntakuvausten, vaan sen tehtävä on yhteiskuntaa koskevien kiistojen ja keskustelujen tarkastelu.

Kollektiivisesta hyvinvoinnista (hyvinvointivaltioista) on tullut sosiaalipolitiikan keulakuva, lipulaiva, itsestään selvä ohjelma, toiminnan kohde, ponnistelujen tulos ja kamppailujen kenttä aina siihen asti, että opiskelijoiden kanssa on tuskallista pohtia missä se on kuvattu, kuka sen on nähnyt tai mitä ja kenen kanssa siitä on sovittu. Sosiaalipolitiikan tutkimukselta saa tähän vastausmateriaalia tuskin ollenkaan – poikkeuksena Lutz Leiseringin (Bielefeld) tutkimus *SocialWorld* (yhteenkirjoitettuna) ja Peter Taylor-Goobyn

”Pohjakosketus”

(Canterbury) teema *pervasive uncertainty*. Usein tyydytään moneen kertaan kerrottuun tarinaan, tarinaan elämään, talouteen ja politiikkaan juurtuneesta järjestelmästä. Se on tietysti totta. Se elää ja vaikuttaa. Mutta tarinalla on myös haittavaikutuksensa. Vaikka tietää hyvin, että hyvinvointivaltio tapahtuu elämässä, taloudessa ja politiikassa (eikä vain ihmisten päässä), niin silti se jotenkin on poissa tai näkymättömissä. Asiat ympyröivä tarina suojelee hyvinvointivaltiota omalta totuudeltaan olemalla mikä se on, huonoimmillaan pelkkä klisee, josta saa suurten joukkojen puhtaita totuuksia. Tarinan taktiset puolet liittyvät juoneen, henkilöihin, kuvauksiin (indikaattorit, vertailut, vaikuttavuus) ja tekoihin. Sen strategiset puolet taas liittyvät lähtökohtiin ja motiiveihin, ja vaikuttavat siihen mitä pidetään itsestään selvänä. Ajatellaan vaikka hyvinvointikertomusta. Se on pohjoismaiden menestystarina, kaupunkien ja kuntien hallinnollinen asiakirja, henkilöstöhallinnon tapa puhua itsestään ja paljon muuta. Sillä tartutaan kaikkeen. Ei ihme, ettei enää ole hyvinvointivaltion kehittäjiä (kuten Erkki Tuomioja on huomauttanut), vaan vain sen puolustajia. Mikä tarinassa sitten on ”vikana”?

Tarinan syväkerrostenkaan tuntemus ei auta meitä löytämään itseämme kuvaamassa nykyhetkeä ja oppimassa ymmärtämään, että sosiaalisen järjestyksen muotoutumisperustana ei enää ole ”talous” eikä ”julkisuus”, vaan toimijoiden itseohjautuvuus. Alkaako tuntua tutulta? Tärkeitä silloin ovat nimittäin itselle ominaiset säännöt, asemointi (vertailu ja osallisuus), itsekuvaukset, omat tieto ja oma käytäntö. Aluksi tämä tuntuu sekä syventävän kuilua jokapäiväisen elämän ja sille mielekkyyttä antavan tarinan välillä että muistuttavan meitä sosiaalipolitiikan luiskahtamisesta paikoiltaan (*displacement*). Tärkeämpää on katsoa järjestyksen muotoutumista. Siltaa näiden kahden välille ei voida enää rakentaa vahvistamalla faktoja (päteviä kuvauksia) tai arvoja (kulttuurisia orientaatioita), vaan vahvistamalla niitä välittäviä *asemointitekijöitä*, kuten tarpeita (haluja, toiveita), dispositioita

(taipumuksia, mielentiloja) ja kokemuksia (tilanne- ja tapahtumakohtaisia merkityksiä). Nyt varmaankin tuntuu jo tutulta, mutta entä sosiaalipolitiikkaa pyörittävä iso kuvio? Asiaa on alettu selvittää.

Sekä modernin yhteiskunnan narratiivina että hyvinvointivaltion konstitutiivisena kehyksenä pidetty *hyvä kehä* on nostettu vahvasti esiin. Kuten muistetaan, luottamus hyvän kehän mahdollisuuden tarkoituksiin, että eri yhteiskuntaluokkien vastakkaiset intressit voivat tukea toisiaan, ei ajeta vain talouden egoistisia etuja, vaan myös solidaarisuutta ja tasa-arvoa. Lisäksi kapitalismin henki, sosialismin utopia ja vapaan talonpojan idealisoitu maailma ovat sovittavissa yhteen. Suomalaista yhteiskuntatilaa järjestävänä supernarratiivina aina 1970-luvulle toimineen hyvän kehän vaikutukset voidaan osoittaa ja on osoitettu. Mutta on myös mahdollista osoittaa, että hyvän kehän mahdollisuus on – kuten Pauli Kettunen on kirjoittanut – nyky-yhteiskunnassa ”voimallisesti kyseenalaistettu”. Ei ole liioiteltua puhua hyvinvointijärjestelmän uudelleenorientaatiosta. Siihen eivät kuulu vain itseohjautuvuus, aktiivinen kansalaisuus ja vaikuttavuus, vaan myös yksilöille asetetut uudet velvoitteet ja hyötyavoitteet, terveyttä, tietoa ja toimeentuloa edistävät kansalaishyveet, projektit ja muut aloitteellisuuden ja uudistumisen toiveunelmat sekä ”todentamisen rituaalit” (Marketta Rajavaara). Kaiken kaikkiaan sosiaalipolitiikan (lippulaivan) näkymiä voi verrata laivan pohjakosketukseen. On ollut rysäyksiä. Se ei ole vielä kuitenkaan upponnut.